

УДК 347.44:61:34

О.Б. Олійник
доктор юридичних наук, професор,
Університет «КРОК»

Я.Ю. Демченко
здобувач вищого ступеня «магістр»,
Університет «КРОК»

Правовий статус дитини в договорі сурогатного материнства

У статті досліджено правовий статус дитини в договорі сурогатного материнства. Автор також розглянула походження дитини у разі її народження при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій та проаналізувала практику зарубіжних країн.

Ключові слова: реєстрація дитини, сурогатне материнство, допоміжні репродуктивні технології, дитина, сурогатна матір.

О.Б. Олійник
доктор юридических наук, профессор,
Университет «КРОК»

Я.Ю. Демченко
соискатель высшей степени «магистр»,
Университет «КРОК»

Правовой статус ребенка в договоре сурогатного материнства

В статье исследован правовой статус ребенка в договоре сурогатного материнства. Автор также рассмотрела происхождение ребенка в случае его рождения при применении вспомогательных репродуктивных технологий и проанализировала практику зарубежных стран.

Ключевые слова: регистрация ребенка, сурогатное материнство, вспомогательные репродуктивные технологии, ребенок, сурогатная мать.

O. Oliynyk
Doctor of Law, Professor,
“KROK” University

Ya. Demchenko
Graduate student,
“KROK” University

Legal Status of the Child in the Contract of Surrogacy

The article investigates the legal status of the child in the contract of surrogacy. The author also considered the origin of the child in the case of his birth in the application of assisted reproductive technologies, and analyzed the practice of foreign countries.

Keywords: child registration, surrogacy, assisted reproductive technologies, child, surrogate mother.

Постановка проблеми

Після укладання договору про сурогатне материнство гостро постає проблема визнання походження дитини після її народження за допомогою таких технологій. Оскільки шляхом установалення батьківства реалізується важливе право дітей знати своїх батьків, що, у свою чергу, є реальною гарантією, яка визначає рівність дітей у суспільстві. Йдеться не лише про актовий запис батьківства, а виконання всіх прав та обов'язків, що виникають з моментом народження дитини, а також відповідальності у разі їх неналежного виконання.

Досліджень, які присвячені вузькопрофільному вивченню правового статусу дитини під час укладання договору сурогатного материнства, не існує. Дана стаття допоможе пролити світло на дані прогалини та захистити інтереси дітей при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Науковці до цього часу не приділяли значної уваги правовому статусу дитини. Хоча деякі з них при розгляді проблематики укладання самого договору про сурогатне материнство частково торкалися даної теми, зокрема серед них слід зазначити: І. В. Венедиктова, Ю. В. Коренга, Р. А. Майданик, А. А. Пестрикова, А. П. Головащук, Я. Галас, І. Я. Верес, В. А. Ватрас тощо.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Метод сурогатного материнства потрапив до поля зору юристів, оскільки відносини сурогатного материнства супроводжуються укладанням договору, який торкається інтересів не однієї людини. Тому автор прагне звернути особливо увагу на статус дитини в цьому договорі, оскільки на сьогоднішній день дана проблематика є малодослідженою.

Формування цілей статті

Метою статті є дослідження питання правового статусу дитини в договорі сурогатного материнства.

Виклад основного матеріалу дослідження

Після укладання договору про сурогатне материнство між потенційними батьками та сурогатною матір'ю постає проблема походження дитини, яка народилася при допомозі репродуктивних технологій, а саме сурогатного материнства.

На європейському рівні Комітет Міністрів Ради Європи 19 листопада 1996 року прийняв Конвенцію про права людини та біомедицину [2]. Конвенція стала першим юридичним документом у сфері охорони здоров'я, який захищає людину від можливих зловживань, пов'язаних з використанням нових біологічних і медичних методів та процедур.

Як слушно зазначає Ю. В. Коренга, що у зв'язку з розвитком медичних технологій пріоритетне значення надається генетичному зв'язку дитини або з батьками, або з сурогатною матір'ю, а не факту виношування й народження дитини [12, с. 70].

Походження дитини, яка була народжена в результаті допоміжних репродуктивних технологій та сурогатного материнства зокрема, регулюється Сімейним кодексом України, де в ч. 2 ст. 123 прописано, що у разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям у результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини є подружжя.

За аналогією в п. 6.9. Порядку № 787 від 09.09.2013, у разі народження дитини жінкою, якій в організм було перенесено ембріон людини, зачатий подружжям у результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, державна реєстрація народження дитини проводиться за заявою подружжя, яке дало згоду на таке перенесення. У цьому разі разом з документами, що засвідчують факт народження дитини даною жінкою, надається також заява про її згоду на реєстрацію подружжя батьками даної дитини [3].

У разі відсутності такої заяви генетичні батьки (один з них) будуть вимушені звернутися до суду з позовом про встановлення батьківства, який підлягає задоволенню на

підставі ст. 123 Сімейного кодексу України, що передбачає вирішення даного питання на користь потенційних батьків [1].

Як зазначає І. В. Венедиктова, що чинне законодавство дуже «обережно» вторгається у відносини сурогатного материнства, не дуже опікуючись їх детальною регламентацією. З одного боку, це дає суб'єктам широкий спектр можливостей в умовах існування диспозитивності приватно-правових засад і наявності розвинутого громадянського суспільства. З іншого боку, жорстокі реалії сьогодення по той бік закону щодо трансплантації органів, торгівлі людьми змушують знову і знову піднімати питання правової регламентації сурогатного материнства [11, с. 63].

Нагального вирішення потребує питання забезпечення таємниці у разі застосування допоміжних репродуктивних технологій щодо внесення змін до актового запису про народження дитини, стосовно дати народження у випадку народження кількох дітей унаслідок запліднення кількох сурогатних матерів. Так, генетичні батьки звернулися до суду з позовом про внесення змін до актового запису про народження дитини. На підтвердження позовних вимог вони зазначили, що позивачці та двом сурогатним матерям було перенесено ембріони, внаслідок чого всі вони завагітніли. Пологи сурогатних матерів відбулися згідно зі строком, а вагітність позивачки проходила з ускладненнями, і пологи настали в інший час. З метою збереження таємниці застосування допоміжних репродуктивних технологій та народження сина після екстракорпорального запліднення позивачка звернулася в РАЦС з метою змінити дату народження сина, яка б збігалася з датою народження дітей сурогатними матерями. У реєстрації було відмовлено. Суд задовольнив рішення, застосувавши аналогію закону, а саме внесення змін в актові записи дітей як при усиновленні [7].

Аналізуючи практику зарубіжних держав треба зазначити, що вперше судовий розгляд питання сурогатного материнства відбувся у 1984 році у Великобританії у

зв'язку з діяльністю Національного центру, що заміняє материнство у Вашингтоні [13, с. 7]. На замовлення такого центру дві англійські громадянки за винагороду погодилися стати сурогатними матерями для бездітних американських пар. У 1985 році після народження однією з жінок дитини суд найнижчої інстанції за зверненням органу соціального забезпечення виніс рішення про залишення новонародженої дитини на декілька днів у пологовому будинку. В результаті Вищий суд, після апеляції генетичного батька дитини, виніс рішення про визнання батьківських прав за батьками-замовниками, оскільки сурогатна мати відмовилася від дитини на їх користь [10].

На перевагу наведеному вище факту в березні 2012 року суд міста Стретфорд вирішив питання щодо визнання батьківських прав на користь сурогатної матері, оскільки вона відмовилася від оплати своїх послуг та залишила собі дитину [14, с. 137].

Отже, вищенаведена судова практика зарубіжних країн ілюструє, що в більшості випадків суд виносить рішення на користь потенційних батьків, але бувають також випадки, коли рішення виноситься також і на користь сурогатної матері.

Програма сурогатного материнства пов'язана з певними ризиками: ймовірністю настання багатоплідної вагітності або народження хворої дитини з вадами розвитку.

Звичайно, ні лікарі, ні сурогатна мати, ні потенційні батьки не в змозі передбачити всі нюанси даної ситуації, але на практиці можемо побачити, як регулюються деякі з них:

- у випадку багатоплідної вагітності й народження кількох дітей батьки зобов'язуються прийняти їх усіх та зареєструвати, вказавши себе батьками. Але також батьки мають право вдатися до еugenічного аборту ще на ранніх стадіях вагітності, залишивши тільки одну дитину. Треба зазначити, що такого роду маніпуляція є досить ризикованою і може призвести до викидня й втрати вагітності;

- у разі народження дитини з вадами розвитку чи з особливими потребами, що сталося не з вини сурогатної матері, а є генетичними особливостями та аномаліями, подружжя не може відмовитися від дитини, оскільки в договорі прописано, що батьки заберуть дитину після її народження та зобов'язані здійснити державну реєстрацію в органах РАЦСу даної дитини із зазначенням себе батьками;

- у випадку розлучення чи визнання шлюбу недійсним, згідно з законодавством, під час вагітності сурогатної матері обоє батьків чи кожен окремо зобов'язані прийняти народжену дитину, здійснити реєстрацію такої дитини та записати себе її батьками [4].

Важливою проблемою є правові наслідки відмови генетичних батьків від дитини, народженої сурогатною матір'ю, або їх смерті після народження дитини, оскільки згідно з ч. 3 ст. 13 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» державна реєстрація народження дитини здійснюється батьками не пізніше одного місяця з дня її народження [5].

У разі смерті одного з потенційних батьків або визнання померлим під час вагітності сурогатної матері всі права та обов'язки за договором про виношування дитини переходять до того з потенційних батьків, хто залишився живим. Він/вона зобов'язані прийняти дитину та здійснити державну реєстрацію її народження, зазначивши батьками дитини обох з подружжя. У випадку смерті або визнання померлими обох із подружжя, яке вдалося до програми сурогатного материнства, до народження дитини, батьками даної дитини визнається подружжя [9, с. 30].

Звичайно, ситуація смерті обох з подружжя є вкрай складною, на нашу думку, для забезпечення інтересів новонародженої дитини, було б доцільно передати її близьким родичам біологічних батьків, з проведенням пізніше процедури усиновлення чи оформлення опікунства. У разі відмови родичів, дана дитина має бути передана під опіку держави з можливіс-

тю подальшого усиновлення громадянами України чи іноземцями.

На нашу думку, у випадку відмови генетичних батьків від державної реєстрації народження дитини або у випадку їх смерті доцільно передбачити надання такого права сурогатній матері. При цьому під час реєстрації матір'ю буде записана сурогатна мати, а батьком — чоловік, у випадку, коли є його згода на застосування щодо його дружини допоміжних репродуктивних технологій (сурогатного материнства) або якщо така згода існує на момент реєстрації дитини.

Необхідно звернути увагу на той факт, коли сурогатна мати народжує дитину для потенційних батьків-іноземців. Бо у випадку народження дитини в Україні сурогатною матір'ю для потенційних батьків, які проживають на території України, права дитини та потенційних батьків захищені законодавством. Дитині, що була зачата за допомогою допоміжних репродуктивних технологій, зокрема за програмами сурогатного материнства, гарантоване право на родину, наявність матері й батька, які є її біологічними батьками.

Реєстрація дитини, яка народжена за допомогою допоміжних репродуктивних технологій методом сурогатного материнства, здійснюється згідно з чинним законодавством та порядком за умови наявності довідки про генетичну спорідненість батьків/матері або батька з дитиною.

Оскільки не всі країни визнають сурогатне материнство та не у всіх воно дозволене, виникають проблеми виїзду дитини разом з іноземцями-замовниками до місця постійного проживання. Ось яскравий приклад цьому: 02.12.2010 року заявник звернувся до суду із заявою, зазначивши, що він народився в Запоріжжі, його дружина народилася у Тернополі. У 1994 році вони виїхали на постійне місце проживання до Канади, де пізніше набули громадянства даної держави. З вересня 2008 року він з дружиною приїздив до України для лікування безпліддя методами допоміжних репродуктивних технологій у ПП «Медичному центрі «Інтерсо» у Львові.

У період з 24 вересня по 26 жовтня 2009 року було здійснено процедуру з перенесенням ембріонів, які належать подружжю, в матку сурогатної матері, що закінчилося настанням вагітності. Сурогатна мати надала нотаріально посвідчену заяву про згоду визнання їх батьками дитини. Але, згідно з національним канадським законодавством у разі народження дитини сурогатною матір'ю необхідно підтвердити факт батьківства у державі, де відбулося запліднення, рішенням національного суду, а також потрібно отримати дозвіл суду на виїзд дитини за межі України. Дане рішення було прийняте Шевченківським районним судом Запоріжжя у грудні 2010 року. Суд вирішив дозволити дитині, яка народилася у Львові й не досягла 16-річного віку, виїзд за межі України до Канади і в будь-яку країну світу до досягнення нею повноліття у супроводі її батька та матері [6].

Неоднозначною ситуація є у Франції, оскільки народження дитини від сурогатної матері заборонено на законодавчому рівні. Наприклад, справа «Менессон і Лабасе проти Франції» від 08.04.2014 р. Так, Європейський суд з прав людини виніс рішення, що влада Франції була не права, коли відмовила у реєстрації народження дитини від сурогатної матері. У Франції сурогатне материнство заборонене законом, але французькі пари їдуть за кордон, де воно дозволене на законодавчому рівні. Сім'я Лабаса народила дитину, згідно із законом, застосувавши метод сурогатного материнства у Сполучених Штатах, після чого вони приїхали до Франції, щоб зареєструвати дитину. Французька влада і суди відмовили в цьому праві сім'ї Лабаса. Вони були вимушені звернутися до Європейського суду з прав людини. Судове засідання відбулося 26.06.2014 р. Суд постановив, що Франція порушила права не тільки конкретно цієї дитини, але і двох інших дітей, які опинилися в такій же си-

туації, відмовивши визнати батьківські права подружніх пар на цих дітей [8].

Треба зазначити, що така ситуація існує не лише у Франції, а також в Італії, Швейцарії, Голландії, на нашу думку, заборона сурогатного материнства є зрозумілою, оскільки часто-густо вона продиктована і морально-етичними критеріями, але з кожного правила мають бути винятки, тому що забороняючи допоміжні репродуктивні технології, зокрема сурогатне материнство, держава таким чином порушує право безплідних подружніх пар стати батьками та мати повноцінну сім'ю.

Висновки

На сьогоднішній день репродуктивні технології надають можливості безплідним подружнім парам народити таку бажану дитину.

Інститут сурогатного материнства досить молодий, та має своє нормативне закріплення в залежності від країн, тому очевидним є той факт, що його регулювання потребує вдосконалення на законодавчому рівні, особливо в Україні.

В українському законодавстві відсутній спеціальний нормативно-правовий акт, який би регулював порядок застосування сурогатного материнства, договору про надання послуг сурогатного материнства та захищав би всі сторони договору, та насамперед дитину, що народжується в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій.

На нашу думку, необхідно внести зміни до чинного законодавства, що регулює відносини в сфері сурогатного материнства: визначити конкретні вимоги щодо реєстрації дитини при народженні більше ніж однієї, народження дитини з вадами. Доцільно відмовити і заборонити визнання батьками дитини, яка була народжена в результаті сурогатного материнства, іноземців у тих країнах, де є заборона на такі допоміжні репродуктивні технології.

Література

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р., редакція від 28 серпня 2018 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22. – Ст. 135.
2. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Кон-

венція про права людини та біомедицину. Ов'єдо, 4 квітня 1997 року // Збірка договорів Ради Європи. – Парламентське видавництво. – 2000. – № 5. – С. 23.

3. Порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09 вересня 2013 р. № 787, редакція від 11 квітня 2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 90. – Ст. 12.

4. Правила реєстрації актів цивільного стану, затверджені наказом Міністерства юстиції України № 3307/5 від 24 грудня 2010 р., редакція від 11 вересня 2018 // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 48. – Ст. 20.

5. Про затвердження Правил реєстрації актів громадянського стану в Україні: Наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 р. № 52/5 (зарєстрований в Міністерстві юстиції України 18.10.2000 р. за № 719/4940) // Офіційний вісник України. – 2000. – №32. – С. 12-17.

6. Про встановлення факту, що має юридичне значення та надання дозволу: Рішення Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 13 грудня 2010 року. Справа № 2-0-239/10. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13124758>.

7. Солом'янський районний суд м. Києва від 6 жовтня 2010 р. у справі № 2-2283-1/10 // Єдиний реєстр судових рішень. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6802073>.

8. Европейский суд по правам человека: дети от суррогатных мам заслуживают законного статуса и признания. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://artemida.ua/ru/deti-surrogatnoj-mami#sthash.Uzd6VxWg.dpuf>.

9. Айвар Л. К. Правовая защита суррогатного материнства // Адвокат. Москва, 2006. – № 3. – С. 13-28.

10. Антонов С. Захист прав та інтересів сурогатної матері. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.irtsa.com.ua/ru/blogs-legal-questions/45.html>.

11. Венедиктова І. В. Правове регулювання послуг з сурогатного материнства за чинним законодавством України // Medix. Anti-Aging. Антиейджинг. Антистаріння: журнал укр. лікарської еліти (ТОВ «Медікс»). Київ, 2010. – № 3 (15). – С. 62–63.

12. Коренга Ю. В. Договір сурогатного материнства в сімейному праві України: монографія / Ю. В. Коренга – Луцьк: Вежа друк, 2015. – 188 с.

13. Пестрикова А. А. Обязательства суррогатного материнства: авторефер. дисс. канд. юрид. наук: 12.00.03 / А. А. Пестрикова. – Москва. – 2013. – 20 с.

14. Сопель М. В. Правові аспекти сурогатного материнства: України та США. Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення): матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 17–18 квіт. 2008 р.). Львів: Вид-во ЛОБФ «Медицина і право», 2008. – С. 316–318.